

Əbdülova Aygün Hüseynağa qızı
Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti
www.aygun.abdulova.1969@mail.ru

İNCƏSƏNƏT TƏMAYÜLLÜ ALİ MƏKTƏBLƏRDƏ LÜĞƏT ÜZƏRİNDƏ İŞ

Açar sözlər: lüğət, tərcümə, şifahi nitq, cümlə, terminoloji, leksik material, sual, sinonim, cümlədə söz sırası

Key words: vocabulary, translation, oral speech, sentence, terminological, lexical material, question, synonym, word order in a sentence

Ключевые слова: словарь, перевод, устная речь, предложение, терминологический, лексический материал, вопрос, синоним, порядок слов в предложении

Xarici dilin tədrisində lüğət təlimi zəruri elementlərdən biridir. Lüğət təlimi müasir təhsilin tələblərindən olan kommunikativ metodun inkişafında əhəmiyyətli rol oynayır. Xarici dilin tədrisində lüğəti qrammatikadan üstün tutaraq məşhur ingilis metodisti söyləmişdir ki, “qrammatikasız az da olsa fikir ifadə etmək olar, lüğətsiz isə heç bir şey ifadə edilə bilməz” (1, s.111-112). Digər alim isə leksikanın dilin özəyi olduğunu vurğulamışdır (2, s.89). Əlbəttə ki, mükəmməl nitq vərdişlərinə yiyələnməkdən ötrü lüğət təlimi ön planda olmalıdır.

Həm dərstdə, həm də dərstdən kənar tələbələrin lüğətlə işini təmin etmək lazımdır. Tədris olunan müəyyən mövzulara aid lüğətin dərsləyin tərkibində tam şəkildə yerləşdirildiyinin qeyri-mümkün olduğunu nəzərə alaraq, orada verilən leksik materialdan başqa eyni mövzu üzrə tələbələrə əlavə sözlər vermək lazımdır. Sözləri və onların tərcüməsini tələbələrə əzbərlətməklə kifayətlənmək olmaz. Lüğət təlimində əsasən klassik metodlardan istifadə olunur. Mən demək istəmirəm ki, ənənəvi klassik metodlardan uzaqlaşmaq lazımdır. Onlarla yanaşı müasir kommunikativ metodlardan da istifadə etmək lazımdır ki, tələbələrdə dilin öyrənilməsinə maraq yaransın. Adətən sözü tərcümə etmək, sinonim və antonimlərini tapmaq kimi tapşırıqlar tələbələr üçün maraqsız və darıxdırıcı olur və həmçinin tez yaddan çıxır. Sinonim və antonimlərə başqa məqsədlə müraciət etmək olar. Müəllim sözlərin tərcüməsini tələbələrdən ana dilində deyil, məhz tədris olunan dil vasitəsilə tələb etməlidir. Burada sinonimlərdən, antonimlərdən və ya müəyyən ifadələrdən istifadə etməklə sözlərin mənasını çatdırmaq olar. Məsələn:

- *inseparably* means *closely*;
- *to taste* means *to experience*;
- *I sure wish* means *I would like very much*;
- *array of clocks* means *assortment or range of clocks*;
- *gripping* means *exciting*;
- *non-profit* means *non-commercial*;
- *outstanding* means *prominent* etc.

Bundan əlavə, şifahi nitqi inkişaf etdirmək məqsədilə sözlərin mənasının tədris olunan dildə açıqlanması məqsəduyğun olardı. Məsələn:

- A doctor is a man, who treats patients;
- A basement is a foundation of any building;
- Applied art is the art of making houseware;
- A pharmacy is a shop where medicines are sold, or, where we buy medicines, any means of treatment etc.;
- A dramatist writes plays for staging;
- Pantomime is acting without words by facial expressions and gestures;
- Orchard is the area to grow vegetables;
- A dialogue is a conversation between two persons;
- Scenario is a written plan of a film or TV programme;
- Travelogue is a film about travelling.

Həmin məqsədlə digər bir tapşırığı da təcrübədən keçirtmək olar. Lüğətin tələbənin yaddaşına həkk etmək üçün onu suallar vasitəsilə möhkəmlətmək olar. Məsələn, “city and country nouns” mövzusunda tədris olunan lüğətlə bağlı aşağıdakı sualları vermək olar:

- Where do you buy a medicine?
- Where can you ask for help or support in a foreign country?
- What is difference between highway and pavement?
- What kind of shops sell golden and silver wares?
- What is difference between orchard and greenhouse?
- How can you cross the road safe?

Bu növdə olan tapşırıqların digər əsas əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, onlar tələbələrə cümlə qurmağı öyrədir. Tələbələr bir çox terminoloji sözlərin mənasını heç öz ana dilində də bilmirlər, və yaxud bilsələr də onları izah etməkdən ötrü cümləni qura bilmirlər. Hələ nəinki termin, hətta adi gündəlik məişətdə işlənən sözləri belə cümlədə işlədə bilmir, və yaxud öz fikirlərini doğru-düzgün formada çatdırma bilmirlər. Bəzi deməzdim, bir çox tələbələr nəinki xarici dildə, hətta öz ana dilində cümlə qura bilmirlər. Bunu tələbəyə öyrətmək müəllimin qarşısında duran mühüm vəzifələrdən biridir.

Başqa bir tapşırığın şərtinə əsasən tələbələr yeni leksik materialın söz və ifadələrini cümlələrdə və müxtəlif situasiyalarda işlətməlidirlər. Çünki söz özünün əsas mənasını cümlədə nümayiş etdirir. Bu çalışma da fikrin formalaşması və cümlədə müvafiq söz sırasına uyğun olaraq cümlə üzvlərinin düzgün sıralanması baxımından çox əhəmiyyətli və faydalıdır. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, tələbələr cümlə qurmaqda çox çətinlik çəkirlər. Onların bir çoxunun kifayət qədər söz ehtiyatı var. Lakin onlar həmin sözlərin sıralanmasında bir çox problemlərlə üzləşirlər. Baxmayaraq ki, hələ orta məktəbdə xarici dil dərslərinin ilkin mərhələsində cümlədə söz sırası tədris olunur, ana dilindən xarici dilə tərcümə edərkən tələbələr adətən heç fikirləşmədən cümləni bildikləri sözlə başlayırlar. Cümlə qurarkən tələbələr cümlədə sözlərin düzgün sıralanmasına alışıdırmaq da müəllimin qarşısında duran digər mühüm vəzifədir.

Əlbəttə ki, xarici dildən ana dilinə tərcümə zamanı həmçinin müəyyən problemlər üzə çıxır. Hər hansı dili qavramaq üçün ilk növbədə cümlə daxilindəki sözləri bilmək lazımdır. Sözlər üç əsas istiqamətdə qavranılır: görülən, eşidilən və tələffüz olunan formada. Nəticədə ümumiləşmiş şəkildə tərcümə alınır.

Ümumiyyətlə leksik material müəyyən terminologiyayı bütövlükdə əhatə etməlidir. Tədrisin birinci mərhələsində məişətlə bağlı leksika, xüsusi işlək sözlər tədris olunur: *everyday objects, food and drink, jobs, leisure activities, household goods, countries and languages, relationships, shops and shopping, city and country nouns and adjectives, clothes, feelings etc.*

Daha yuxarı mərhələlərdə ali məktəbin spesifikasiyasına uyğun olaraq terminologiyayı tədris etmək zəruridir. Məsələn, incəsənət təmyüllü ali məktəblərdə aşağıdakı terminologiyanın tədrisi məqsədəuyğundur:

- *terms on art (art genres, genre painters, equipment of an artist, works of art according art genres);*
- *cinema (cinema genres, cast, equipment for film production);*
- *theatre (theatrical genres, stage equipment, troupe of the theatre, parts of a literary work);*
- *music (music genres, performers, musical instruments,) etc.*

Ədəbiyyat:

1. Wilkins, D.A. Linguistics in Language Teaching. London, 1972
2. Lewis, Michael. The Lexical Approach. 1993

Work at vocabulary in art schools

Summary

The process of teaching any foreign language is hard enough. Students must be taught the work at vocabulary. In order to achieve effective results in learning new lexical material work at vocabulary should be done on the base of certain tasks. First of all new words must be translated by means of the taught language. New words should be fastened by means of questions and answers. Then students can make up sentences using new words. At the beginning level it is taught household vocabulary. Then texts and vocabulary should be chosen according the specialty.

Работа над словарем в ВУЗах с художественным уклоном

Резюме

Процесс преподавания иностранного языка достаточно сложный. Студентов необходимо приучить к работе со словарем. Для того, чтобы добиться эффективных результатов для закрепления нового лексического материала работу со словарем можно проводить на основе определенных заданий. Прежде всего необходимо дать перевод пройденного лексического материала посредством изучаемого, а не родного языка. Закрепление новых слов следует осуществить посредством ответов на вопросы. Студенты могут использовать новые слова в предложениях. На начальном этапе обычно преподаются бытовая терминология. Впоследствии тексты и соответствующие слова следует подбирать по профилю.

Рәyçi: dos. S.S.Əhmədova